

Veiligheid en defensie in de verkiezingen

Tussen ambitie en realisme

Dick Zandee en Noor Broeders

In de Nederlandse verkiezingscampagnes speelt het thema veiligheid en defensie meestal een ondergeschikte rol. De gemiddelde kiezer heeft nu eenmaal meer zorgen over de directe leefomgeving, de eigen portemonnee en gezondheid – het laatste zeker vanwege het COVID-19-virus. Hoe staat de vlag erbij in de verkiezingsprogramma's? Wat beschouwen politieke partijen als 'veiligheid'? Hoe kijken ze aan tegen Europese defensiesamenwerking, de rol en samenstelling van de Nederlandse krijgsmacht? Hoeveel mag het kosten?¹

VEILIGHEID, EEN BREED BEGRIP

De verslechterende veiligheidssituatie kreeg in de meeste verkiezingsprogramma's van vier jaar geleden de nodige aandacht, met uitzondering van GroenLinks, de SP, 50Plus en de PVV.² Opvallend, maar niet verrassend, is dat bijna alle verkiezingsprogramma's dit jaar veiligheid op een bepaalde manier in verband brengen met de volksgezondheid. Verder verbinden vele partijen het begrip veiligheid met het concept vrijheid. Het **CDA**-verkiezingsprogramma vermeldt dat "alleen in een veilige samenleving we echt vrij kunnen zijn". Volgens **D66** is "veiligheid een absolute voorwaarde voor een vrije samenleving" en de **PvdA** stelt: "pas als je je veilig voelt, kan je daadwerkelijk vrij zijn." Toch zijn er ook grote verschillen over het begrip veiligheid. Thema's als een gezond klimaat of de bescherming van mensenrechten en beheersbare/rechtvaardige migratie staan centraal bij de **ChristenUnie (CU)**, **D66**, **GroenLinks** en de **PvdA**. Het **CDA**, **SGP** en **VVD** besteden meer aandacht aan de weerbaarheid en bescherming ten opzichte van internationale geopolitieke dreigingen, vooral van China en Rusland. **FvD**, **SP** en **PVV** leggen de nadruk op nationale veiligheidskwesties zoals terreur- en criminaliteitsbestrijding. Opvallend, en anders dan in 2017, is dat cybersecurity en digitale veiligheid in bijna alle verkiezingsprogramma's naar voren komt.

De verwevenheid van externe en interne veiligheid is in de afgelopen jaren verder toegenomen. Onveiligheid in de Nederlandse straten heeft veelal buitenlandse oorzaken, van terrorisme tot migratie en de lange arm uit landen die reikt tot aan minderheden in ons land. In de verkiezingsprogramma's domineert toch nog de traditionele scheiding tussen binnen- en buitenlandse veiligheid. De **PvdA** onderstreept dat "interne en externe veiligheid met elkaar vervlochten zijn" en **D66** stelt: "het buitenland is steeds meer het binnenland". Toch behandelen hun verkiezingsprogramma's interne en externe veiligheid volledig gescheiden. Wel lijkt er een overeenkomst te zitten in het accent dat de **PvdA** legt op de oneerlijke verdeling van zowel interne als externe veiligheid. Volgens de partij is veiligheid in Nederland maar ook in de rest van de wereld ongelijk verdeeld en daarom niet duurzaam en houdbaar. In het hoofdstuk 'Een veiliger land' in het verkiezingsprogramma van de **SP** komt deze oneerlijke tweedeling in (de betaalbaarheid van) veiligheid ook naar voren, maar alleen in een binnenlandse veiligheidscontext. Voor de allerrijksten in Nederland is veiligheid te koop, maar in veel andere buurten heerst steeds meer onveiligheid. De **PVV** verbindt veiligheid direct met "de islam en islamistisch terrorisme" dat "ons land, en (...) heel West-Europa,

Opvallend, maar niet verrassend, is dat bijna alle verkiezingsprogramma's dit jaar veiligheid op een bepaalde manier in verband brengen met de volksgezondheid. Afgebeeld staat een billboard in Pijnacker (foto: Dafinchi / Shutterstock.com)

het meest bedreigt”. Ook het verkiezingsprogramma van **FvD**, waarin veiligheid onderdeel uitmaakt van het hoofdstuk over ‘Immigratie & Identiteit’, verwijst vooral naar veiligheidskwesties binnen onze landsgrenzen.

In tegenstelling tot andere partijen lijkt het **CDA** er bewust voor te kiezen om het thema veiligheid niet te verdelen over twee verschillende hoofdstukken. In het hoofdstuk ‘Een betrouwbare en dienstbare overheid’ behandelt het verkiezingsprogramma zowel binnenlandse als buitenlandse veiligheidskwesties. Beiden zijn met elkaar verbonden en kennen een Europese context. Het belang van een goed functionerende rechtsstaat wordt daarbij als voorwaarde benadrukt. De **CU** heeft het over de rechtsstaat als “dam tegen onrecht en onveiligheid.” Vergelijkbare aanduidingen zijn te vinden in de verkiezingsprogramma's van **D66**, **GroenLinks** en de **VVD**.

Een ander element dat in sommige verkiezingsprogramma's aandacht krijgt – en bij anderen nauwelijks of geheel niet – is de samenwerking met partners en bondgenoten in het belang van de Nederlandse veiligheid. De breuklijn

loopt hier tussen de centrumpartijen en de populistische partijen plus de **SP**. Het **CDA**-verkiezingsprogramma verwijst naar dit belang; ook bij de **SGP** en de **VVD** is het een belangrijk terugkomend thema. De liberalen noemen de termen ‘bondgenoot’ of ‘bondgenootschappelijk’ negen keer in een veiligheidscontext in het hoofdstuk ‘Buitenland en Defensie’. De partij refereert zelfs aan de “gesubsidieerde veiligheid” die Nederland lange tijd via de NAVO ontving. Overigens komt alleen in het verkiezingsprogramma van de VVD het thema buitenland en defensie voor het hoofdstuk over veiligheid.

EUROPESE DEFENSIESAMENWERKING

In de afgelopen jaren is het Nederlandse veiligheid- en defensiebeleid onmiskenbaar opgeschoven van het priemaat voor de trans-Atlantische band met de Verenigde Staten naar meer inzet op Europese defensiesamenwerking onder invloed van de verschoven aandacht van Amerika voor Europa naar Azië. De NAVO blijft weliswaar de hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid, maar er is nu sprake van ‘en-en’: tegelijkertijd zet Nederland in op versterking van de Europese defensiesamenwerking,

binnen en buiten de EU. Dat uit zich in actieve Nederlandse inzet voor EU-initiatieven zoals permanente gestructureerde samenwerking (PESCO) en het Europees Defensie Fonds (EDF), maar ook in steeds verdergaande militaire integratie met strategische partners zoals België/Luxemburg en Duitsland. In 2020 heeft de regering Rutte-III nagenoeg alle voorstellen van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken (AIV) voor nieuwe stappen op het gebied van Europese veiligheid overgenomen, inclusief de opbouw van een Europees militair hoofdkwartier.³ De Defensievisie 2035 (DV35), gepubliceerd in oktober 2020, pleit zelfs voor “een sterker, zelfredzamer Europa” en inzetten “op een EU die meer in staat is om op treden als een geopolitieke speler en die zelfstandig de Europese (veiligheids-) belangen kan beschermen en verdedigen.” Daarmee loopt Nederland nu voorop in Europa

Zes politieke partijen volgen de beleidslijn van Rutte-III voor meer Europese zelfstandigheid op defensiegebied: CDA, CU, D66, GroenLinks, PvdA en VVD. Wel vertonen de verkiezingsprogramma's van deze partijen belangrijke verschillen op de inhoud. Volgens het **CDA** moeten de EU-lidstaten meer conflicten op eigen kracht oplossen. Daarvoor is allereerst een Europese Veiligheidsraad nodig waarin bij voorkeur ook het Verenigd Koninkrijk is vertegenwoordigd.⁴ Voort is “intensievere Europese defensiesamenwerking” nodig. Nadrukkelijk vermeld staat een duidelijke oproep voor méér Europees materieel. De NAVO blijft voor het **CDA** wel “de belangrijkste garantie voor onze veiligheid”, maar komt er in het verkiezingsprogramma bekaaid af. Ook voor de **CU** wordt “militaire samenwerking in EU-verband steeds groter.”

D66 gaat het verst met een pleidooi voor “een Europese krijgsmacht. Voor een vrij en veilig Europa, maar ook omdat we samen meer militaire slagkracht hebben en militaire missies beter kunnen uitvoeren.” Op die wijze “is de EU in staat het eigen grondgebied te verdedigen en wordt de EU werkelijk een sterke, onafhankelijke speler op het wereldtoneel.” Er dient een “fysiek Europees militair hoofdkwartier” te komen en een volwaardige Commissie Veiligheid en Defensie in het Europees Parlement (EP) voor het democratisch toezicht op missies.⁵ Bij inzet van “de Europese krijgsmacht” (die nog altijd bestaat uit bijdragen van de lidstaten) is instemming van het EP vereist. In het verkiezingsprogramma staat niet hoe de verdedigingstaak van de EU zich verhoudt tot die van de NAVO.

GroenLinks benadrukt vooral de noodzaak minder afhankelijk te worden van de VS. De partij is voorstander van het toewerken “naar een Europese defensiemacht, waarbij de inzet van Nederlandse militairen altijd het mandaat blijft van het Nederlandse parlement”. Betere militaire

samenwerking in EU-verband moet ertoe leiden dat Nederland meer gespecialiseerde taken uitvoert (geen nadere duiding). De **PvdA** is voorstander van versterking van “de Europese poot binnen de NAVO” zolang de EU niet in staat is de rol van collectieve verdediging op zich te nemen. Wel moet de EU de *out-of-area* taak van de NAVO overnemen vanwege de gewijzigde verhoudingen tussen Europa en de VS. Dat zal “aanzienlijk bijdragen aan de strategische autonomie van de EU”.

De **VVD** toont zich wel voorstander van meer Europese defensiesamenwerking, maar ziet niets in “abstracte vergezichten over een Europees leger”. De EU moet zich vooral richten op zaken waarvoor de NAVO minder geschikt is zoals eenvoudiger regelgeving voor militair transport en ontwikkeling van geavanceerde wapens door de Europese defensie-industrie. De militaire samenwerking dient vooral de bijdragen aan de NAVO te versterken. Termen als meer zelfstandigheid, zelfredzaamheid of autonomie ontbreken in het VVD-verkiezingsprogramma. Wel verwijst het verkiezingsprogramma naar “strategische soevereiniteit” waarvoor meer militaire samenwerking vereist is. Ook mag er geen afhankelijkheid zijn van “één ander machtsblok” voor de toevoer van cruciale goederen en grondstoffen. Europese militaire missies ziet de VVD vooral in dit kader van economische veiligheid (*flow security*).

De partijprogramma's van FvD, PVV, SGP en SP staan afwijzend tegenover meer zelfstandigheid van Europa. Voor **FvD** en de **PVV** staat Europa gelijk aan de EU. Beide partijen willen dat Nederland de EU verlaat en keren zich tegen een “EU-leger”. De PVV benadrukt wel het belang van sterke trans-Atlantische banden en de NAVO. Bij FvD ontbreekt zelfs dát in het partijprogramma. De **SGP** ziet wel een “ondersteunende rol” voor de EU, maar keert zich tegen “stappen of stapjes” in de richting van een Europees leger. De VS en de NAVO blijven voorop staan in het Nederlandse beleid. De **SP** daarentegen is zeer kritisch: de partij wil het NAVO-lidmaatschap niet beëindigen, maar wenst geen NAVO die opereert “als een agressieve interventiemacht”.

VERANDERDE OORLOGVOERING

De meeste partijen besteden in hun verkiezingsprogramma's aandacht aan onderwerpen over veranderende oorlogvoering. Sommige verwijzen hier direct naar zoals de **SGP** die *hyperwar* ziet als “militair optreden (dat) steeds meer wordt gedomineerd door slimme sensoren, ultrasnelle netwerken en geautomatiseerde besluiten over wapeninzet”. De **CU** heeft het over ‘hybride oorlogvoering’ als nieuwe en toekomstige dreiging. Ook de snel veranderende, digitale aard van oorlogvoering wordt breed erkend door de meeste partijen behalve FvD en de

In de afgelopen jaren is het Nederlandse veiligheid- en defensiebeleid onmiskenbaar opgeschoven van het primaat voor de trans-Atlantische band met de Verenigde Staten naar meer inzet op Europese defensiesamenwerking. Afgebeeld staan demissionair premier Mark Rutte en de Duitse bondskanselier Angela Merkel bij een bijeenkomst van de Europese Unie (2020) (foto:Alexandros Michailidis / Shutterstock.com)

SP, **CDA** en **VVD** verwijzen expliciet naar de toenemende digitale dreiging vanuit landen als China en Rusland. **D66** en **PVV** doen dat in meer algemene zin.

Volgens **D66** heeft “de komst van nieuwe wapensystemen het klassieke oorlog voeren veranderd”. De partij pleit voor internationale afspraken voor het gebruik van semi-autonome wapensystemen, zoals drones, terwijl volledig autonome wapensystemen (zogenaamde ‘killerrobots’) geheel verboden dienen te worden.⁶ Ook **GroenLinks** streeft naar strikte internationale kaders voor de inzet van nieuwe wapensystemen, zoals bewapende drones, cyberaanvallen en hypersonische raketten, en wil evenzeer een internationaal verbod op autonome wapensystemen. Volgens de **VVD** heeft het evenwel “weinig zin om het braafste jongetje van de klas te zijn, als dat ertoe leidt dat legers van autoritaire staten (...) ons inhalen en onze veiligheid, of die van onze bondgenoten, bedreigen”. Om die reden pleit de partij voor het gebruik van kunstmatige intelligentie en robotisering, zoals veilige autonome en onbemande wapens, waarbij de mens betekenisvolle controle over de inzet houdt.

KERNWAPENS

Met uitzondering van het **CDA** en **FvD** behandelen alle politieke partijen thema's omtrent nucleaire proliferatie in hun programma's. Handhaving en versterking van internationale afspraken over nucleaire wapenbeheersing en ontwapening is het meest genoemde thema. Niet geheel verrassend pleiten **CU**, **D66**, **GroenLinks**, **PvdA** en de **SP**, partijen die traditioneel tegen kernwapens zijn, voor het ondertekenen van de *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons* (TPNW). Nederland heeft dit VN-verdrag niet ondertekend omdat het strijdig is met het NAVO-beleid van afschrikking. Daarnaast maakt de PvdA zich sterk voor een verlenging van de Amerikaans-Russische START- en INF-verdragen over strategische en middellange afstand wapens.⁷ Ook de **VVD** en de **SGP** steunen (niet nader genoemde) internationale verdragen over kernwapenbeheersing en verdere vermindering van kernwapens. Eenzijdige ontwapening of beperking wijzen deze twee partijen af. De **VVD** spreekt zich als enige partij expliciet uit voor het behoud van de nucleaire taak van de Nederlandse luchtmacht.

STANDPUNT NEDERLANDSE KERNWAPENTAAK VOOR DE F35/JOINT STRIKE FIGHTER

CDA	?
CU	Afschaffing
D66	Afschaffing ⁸
FvD	?
GroenLinks	Afschaffing
PvdA	Afschaffing
PVV	Afschaffing ⁹
SGP	Behoud ¹⁰
SP	Afschaffing
VVD	Behoud

TAKEN VAN DE KRIJGSMACHT

De Nederlandse krijgsmacht heeft drie hoofdtaken:

1. collectieve verdediging;
2. naleving van de internationale rechtsorde (ook aangeduid als ‘crisisbeheersing’); ondersteuning van civiele actoren bij handhaving van de nationale veiligheid.

De afgelopen jaren is sprake van een verschuiving naar hoofdtak 1 onder invloed van de toenemende dreiging van Rusland en de heroriëntatie van de NAVO op haar klassieke kerntaak. Daarnaast heeft het coronavirus het belang van inzet van de krijgsmacht voor hoofdtak 3 onderstreept. Zien we dit terug in de verkiezingsprogramma's? De **VVD** noemt de NAVO-kerntaak en crisisbeheersing, waaraan de Nederlandse krijgsmacht moet bijdragen. Het gaat daarbij ook om meer gezamenlijk Europees optreden, zoals ter bescherming van zeevaartroutes. De **VVD** benadrukt ook de bijdrage van de Marechaussee aan de gezamenlijke bescherming van de Europese buitengrenzen. Het **CDA** verwijst naar de “belangrijke maatschappelijke taak” zoals de krijgsmacht heeft laten zien in de coronacrisis met de ondersteuning en organisatie van de zorg. Het verkiezingsprogramma vermeldt de twee andere hoofdtaken direct aansluitend zonder veel nadere specificatie. **D66** vermeldt de drie hoofdtaken niet, maar stelt wel dat de keuzes bij inzet bepaald dienen te worden door het Europese buitenland- en veiligheidsbeleid en de NAVO, waarmee hoofdtaken 1 en 2 afgedekt zijn. De **CU** uit zich in vergelijkbare bewoording.

GroenLinks kan militaire interventies alleen steunen

“als uiterste redmiddel”. De **PvdA** verwijst naar zowel de NAVO-taak als vredesmissies, waarbij de partij stelt dat Nederland tegelijkertijd aan meerdere operaties moet kunnen deelnemen. Ook verwijst het verkiezingsprogramma naar ondersteuning van de civiele autoriteiten “in noodsituaties”. De **SP** zegt helemaal niets over de taken van de krijgsmacht. De **SGP** staat dicht bij de regeringspartijen CDA en VVD met een gebalanceerde benadering. Dat geldt niet voor FvD en PVV. De **PVV** wil een eind maken “aan allerlei vage buitenlandse missies in landen als Mali” en pleit voor de transformatie van de derde hoofdtak, namelijk inzet van de krijgsmacht op nationaal grondgebied “om straten van Nederland terug te veroveren” door gevoelige objecten te bewaken, de openbare orde te handhaven en een rol te spelen bij de aanpak van grootschalige rellen. **FvD** verwijst naar grensbewaking, maar verbindt dit louter aan de bestaande taak van de Koninklijke Marechaussee.

CAPACITEITEN EN GELD

Tussen ‘wat moet de Nederlandse krijgsmacht kunnen’ en ‘wat moet die krijgsmacht hebben aan capaciteiten’ is een rechtstreeks verband. Voor sommige politieke partijen gaat het daarbij ook om keuzes maken. Het verst gaan partijen zoals FvD, SP en de PVV. De **SP** wil geen nieuwe onderzeeboten en stelt voor het vrijgekomen geld te investeren in het onderwijs. Ook blijft deze partij tegen de aanschaf van de F35/JSF. **FvD** wil “gegarandeerde inzetbaarheid van goed materieel voor oefeningen” en pleit voor versterking van de Koninklijke Marechaussee en meer reservisten. De **PVV** wil af van de F35/JSF.

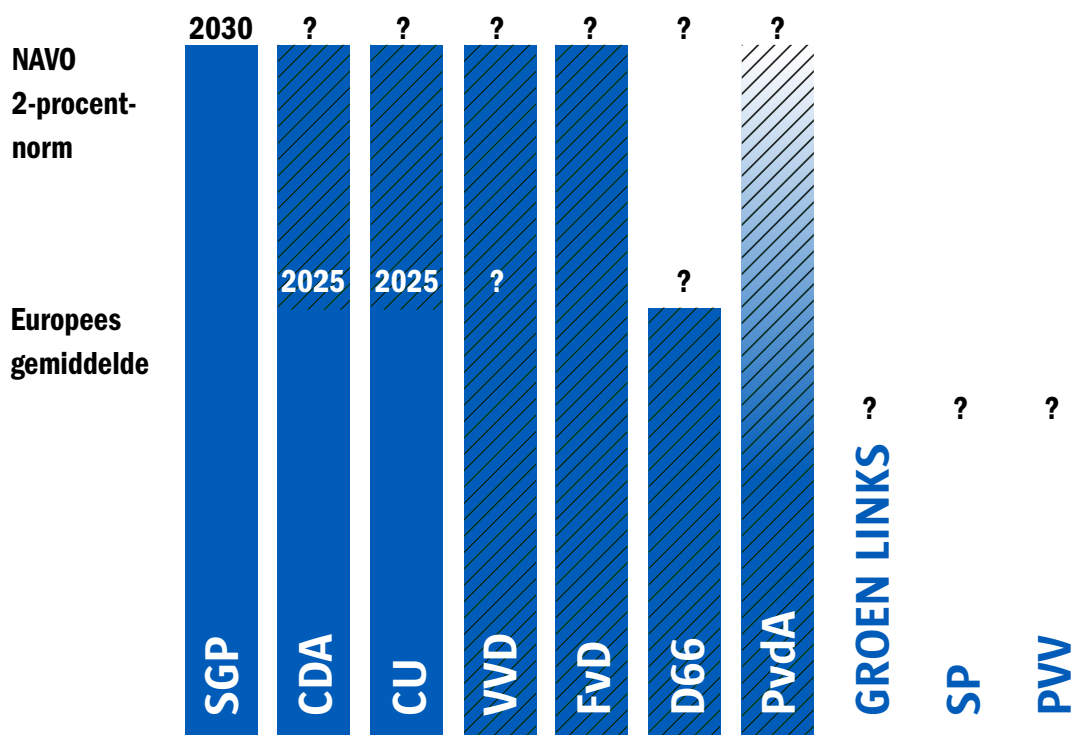
Geheel aan de andere zijde staat de **SGP**. De partij wil juist alle capaciteiten behouden en een aantal zelfs uitbreiden. Aan de bestaande vier krijgsmachtdelen marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee moet een vijfde cyberdeel worden toegevoegd.

De **PvdA** zegt niets over samenstelling en capaciteiten van de krijgsmacht. **GroenLinks** pleit voor investeren in de marine en ook in het cyberdomein. **D66** wil niet alleen cyber maar ook ‘ruimte’ een nieuw onderdeel van de krijgsmacht maken. De partij wil dat de volgende regering een “bottom-up analyse” maakt over de vereiste krijgsmacht met de Defensievisie 2035 als leidraad. Het **CDA** benadrukt dat het bij militair materieel gaat om zware uitrusting en evenzeer om hoogwaardige technologische systemen en kennis over alle vormen van digitale oorlogsvoering. Ook de **CU** wil versterking van capaciteiten tegen nieuwe dreigingen met “forse investering (..) in het Cyber Defensie Commando”, maar Nederland behoudt de klassieke capaciteiten voor “beschermen, stabiliseren en interveniëren”. De **VVD** pleit voor een breed samengestelde krijgsmacht en noemt als enige partij ook expliciet de noodzaak van investeren “in (technologisch hoogwaardige) slagkracht en ondersteunende eenheden voor de landmacht” om te voldoen aan de NAVO-eisen. Verder wil de VVD investeren in: raketverdediging, kunstmatige intelligentie en robotisering (“veilige autonome en onbemande wapens”), het Defensie Cyber Commando,

ruimtesystemen voor communicatie en inlichtingenvergaring. Investeren in defensiepersoneel krijgt in nagenoeg alle verkiezingsprogramma’s de nodige aandacht.

Tenslotte is er de onvermijdelijke vraag ‘wat mag dat allemaal kosten?’. De Defensievisie 2035 heeft de verschillende scenario’s geschetst over de extra uitgaven die nodig zijn voor het halen van de 2-procentnorm van de NAVO: € 6-7 miljard bovenop de huidige begroting van € 11,6 miljard. Voor het bereiken van het Europese NAVO-gemiddelde is jaarlijks € 5-6 miljard extra nodig. Voor realisatie van de visie voor 2035 gaat het om + € 16 miljard structureel. Het laatste is buiten het bereik van alle politieke partijen. Het verst gaat de **SGP**: een defensiebegroting van minimaal 2 procent van het BNP, wat wettelijk verankerd zou moeten worden.¹¹ Dan volgen de andere christelijke partijen. Het **CDA** wil “zo snel mogelijk” naar 2 procent van het BNP toegroeien en in de komende kabinetsperiode het Europese gemiddelde realiseren. De **CU** lijkt met “in de komende jaren” wat betreft toegroeien naar het Europese gemiddelde op hetzelfde spoor te zitten; de 2-procentnorm dient “op termijn”, niet nader gedefinieerd, te worden gehaald. Ook **FvD** pleit voor de 2-procentnorm zonder enige termijn te noemen. De **VVD** pleit voor een stijging naar “tenminste het Europese NAVO-gemiddelde” als “een eerste stap” naar de 2-procentnorm. Bij een spoedig herstel van de Nederlandse economie moet Nederland sneller naar

STANDPUNTEN NALEVING NAVO 2-PROCENTNORM

Uitleg: donkerblauw = stijgend defensiebudget; arcering en vraagteken = geen streefjaar genoemd.

deze norm toegroeien. Ook in het VVD-verkiezingsprogramma ontbreken jaartallen. **D66** wil een stijging naar het Europese gemiddelde, maar zegt niets over de 2-procentnorm. De **PvdA** wil een “verhoging”, maar noemt percentage noch termijn. **GroenLinks**, **SP** en **PVV** zeggen helemaal niets over de gewenste omvang van het defensiebudget.

CONCLUSIE

De politieke partijen onderkennen de toenemende complexiteit van de dreigingen, wat onder meer blijkt uit de aandacht voor de verbintenis tussen externe en interne veiligheid en ook voor de uitdagingen op cyber en andere niet-militaire hybride gebieden. Binnen het brede palet van dreigingen benadrukken partijen als het **CDA**, **CU**, **SGP** en de **VVD** toch vooral grootmachten als Rusland en China als ‘veroorzakers’, terwijl populistische partijen **FvD** en vooral de **PVV** duiden op islamitisch extremisme en de binnenlandse veiligheid centraal stellen. Samenwerking met bondgenoten komt bij deze twee partijen dan ook nauwelijks aan de orde, terwijl de huidige regeringspartijen plus de PvdA en de SGP het belang daarvan juist onderstrepen. Bij geen enkele partij staat veiligheid vooraan in de opsomming van thema’s, zeker waar het defensie betreft. Dit versterkt het vermoeden dat het onderwerp geen centrale plaats zal innemen in de verkiezingscampagne en bij de formatie van het nieuwe kabinet.

De verschuiving van de trans-Atlantische naar meer Europese samenwerking op het gebied van veiligheid en defensie klinkt nadrukkelijk door in de verkiezingsprogramma’s – met uitzondering van de eurosceptische partijen **FvD**, **SP** en **PVV**. De **VVD** is tamelijk afwijzend wat betreft vergaande defensiesamenwerking in EU-verband, waarmee de partij afwijkt van de Defensievisie 2035. Daarentegen pleit **D66** voor een Europese krijgsmacht vergelijkbaar met het NAVO-model met bijdragen uit afzonderlijke lidstaten. Voorts is opvallend dat in het **CDA**-verkiezingsprogramma het woord NAVO nauwelijks voorkomt. Naast D66 zet het CDA het sterkst in op de Europese defensiesamenwerking; als enige pleit de partij voor de oprichting van een Europese Veiligheidsraad. Ook de **CU** heeft een sterke wending richting Europese defensiesamenwerking gemaakt, waarmee de afstand ten opzichte van de SGP – die hiervan niet veel moet hebben – aanzienlijk gegroeid is. Opvallend is dat geen van de partijen die pleiten voor ‘meer Europa’ op defensiegebied zich wagen aan nader invulling van het concept van Europese strategische autonomie. Dit onderwerp leidde de laatste jaren tot de nodige controverses binnen Europa en in het trans-Atlantische debat.

Tenslotte de centen. Enerzijds spreekt geen enkele

partij spreekt zich volmondig uit voor realisatie van de NAVO-norm voor defensie in 2024. Dat is opmerkelijk, vooral wat betreft de **VVD**. Demissionair-premier Rutte heeft afgelopen jaren immers voortdurend beweerd dat Nederland de NAVO-norm moest halen en gaf voormalig president Trump groot gelijk met diens eis dat de Europese landen hun verplichtingen moesten nakomen. De partijprogramma’s zijn realistischer dan Rutte. De stijging van het defensiebudget naar de NAVO-norm in 2024 is politiek en financieel onhaalbaar. Anderzijds zijn de coalitiepartijen van Rutte-III tezamen met onder meer de PvdA voorstander van verdere verhoging van de defensie-uitgaven. Het vooruitzicht voor de komende regeringsperiode is positiever dan vier jaar geleden, zij het dat een economische terugval onder invloed van de coronacrisis – gepaard gaand met overheidsbezuinigingen – dit kan doorkruisen.

Dick Zandee is hoofd van de Kennisgroep Veiligheid van het Instituut Clingendael. Noor Broeders is als stagiair hieraan verbonden.

Wilt u reageren?

Mail de redactie: redactie@atlcom.nl.

1. Voor dit artikel zijn de verkiezingsprogramma’s van de volgende politieke partijen geanalyseerd (in alfabetische volgorde): CDA, CU, D66, FvD, GroenLinks, PvdA, PVV, SGP, SP en VVD. Het betreft de partijen van het kabinet Rutte-III en de belangrijkste oppositiepartijen waar het gaat over het onderwerp veiligheid en defensie.
2. Dick Zandee, ‘Defensie in de verkiezingen: meer aandacht, weinig inhoud’, *Atlantisch Perspectief*, 1-2017.
3. *Europese veiligheid: tijd voor nieuwe stappen*, Adviesraad Internationale Vraagstukken, Advies nr. 112 AIV, 19 juni 2020; *Kabinetsreactie op AIV-briefadvies “Europese veiligheid: tijd voor nieuwe stappen”*, Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken Stef Blok en de Minister van Defensie Ank Bijleveld-Schouten aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, 5 oktober 2020.
4. Oprichting van een Europese Veiligheidsraad was ook een aanbeveling van de AIV, maar de regering wees deze aanbeveling af in de reactie op het AIV-advies. Zie voetnoot 3.
5. In het Europees Parlement is het *Subcommittee on Security and Defence* ondergeschikt aan het *Foreign Affairs Committee*.
6. De Nederlandse regering sprak zich in 2016 reeds uit tegen de ontwikkeling en inzet van volledig autonome wapensystemen. Zie: *Brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 4 maart 2016, Kamerstuk 34.300X, Nr. 88.
7. New START is inmiddels verlengd door de VS en Rusland na het aantreden van president Biden. Het INF-Verdrag is niet meer van kracht.
8. D66 wil dat Nederland het TPNW ondertekent. Daaruit vloeit voort dat Nederland geen kernwapentaken meer uitvoert. Hetzelfde geldt voor CU, GroenLinks, PvdA en de SP.
9. De PVV noemt de nucleaire taak niet maar vindt de aanschaf van de JSF “zinloos”.
10. De SGP zegt dit niet expliciet; wel dat eenzijdige ontwapening “contraproductief, en dus gevaarlijk” is.
11. In een interview met De Volkskrant van 29 januari stelde SGP-fractieleider in de Tweede Kamer en lijsttrekker Kees van der Staaij dat de 2-procentnorm van het BNP tegen 2030 bereikt zou moeten worden.